

10. SINIF

4. ÜNİTE: DESTAN/EFSANE

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

Destan

Sözlü edebiyat ürünleri içerisinde yer alan milletleri derinden etkileyen olayları anlatan edebi eserlere **destan** denir.

1. Mitoloji, folklor ve tarihi öğeler içeren destanlarda **toplumları derinden etkileyen** (deprem, bulaşıcı hastalık, kıtlık, yangın, savaş, göç vb.) olaylar ele alınmıştır.
2. Destanlarda **olay ve kişiler** olmak üzere iki unsur ağırlıktadır.
3. Destanlardaki kahramanlar genellikle yarı tanrısal nitelik taşıyan özelliklere sahiptirler. Çoğu zaman olaylara doğaüstü varlıklar da katılabilmektedir.
4. Olaylar çok **geniş bir coğrafyada** cereyan eder.
5. Gerçekleşen olaylar ve destan kahramanları gerçeklikten daha **abartılı** olarak ele alınır.
6. **Sözlü olarak** oluşan destanlarda betimleme ve konuşma bölümleri yer almaktadır.
7. Zaman ve mekâna ayrıntılı bir şekilde yer verilmez. Öykü içinde öyküye yer verilir.
8. Toplumlari oluşturan tarihlerinden derin izler taşıyan destanlar, **doğal destan ve yapma destan** olmak üzere ikiye ayrılır.

Dünya Edebiyatındaki Doğal Destanlar

Halk arasında ortaya çıkan anonim ürünlerdir. Bunlar genellikle daha sonra bir şair tarafından derlenip düzenlenmiştir. Bu türe örnek olarak şu destanları sıralayabiliriz.

- **Gılgamış – Sümer:** Bilinen ilk destandır. Gılgamış adlı kahramanın Hükümdarlığa giden yolu anlatılır.
- **İlyada, Odysseia – Yunan (Homeros):** Troya Savaşı'nın anlatıldığı destanlardır.
- **Kalevela – Fin:** Finlilerin erdemleri ve bilgeliklerini ele alan bu destan Finlilerin doğaya karşı verdiği mücadele ele alınır.

- **Nibelungenlied – Alman:** Hun-Germen savaşları anlatılmaktadır.
- **Ramayana, Mahabharata – Hint:** Hintlerin savaşlarını ve çıkardıkları kahramanları ele alır.
- **La Cid – İspanyol:** İspanyolların milli kahramanı Rodrigo'nun Müslüman Araplarla mücadelesi anlatılmaktadır.
- **Chanson de Roland – Fransız:** Müslümanlarla yapılan savaşlar anlatılmaktadır.
- **Şinto – Japon:** Japonların özgürlük mücadelesi ele alınır.
- **Şehname – İran (Firdevsi):** Alp Er Tunga ile benzerlik gösterir. İran Turan Savaşları ve Büyük İskender'in İran'ı işgali anlatılır.
- **İgor – Rus:** Ruslarla Kıpçak Türkleri arasında yapılan savaşları anlatır.

Homeros

- Egeli olduğu bilinmemektedir. Doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi yoktur.
- Yazdığı **İlyada ve Odysseia** adlı destanlarıyla tanınmaktadır.
- Yazdığı destanlar Yunan edebiyatını ve mitolojisini derinden etkilemiştir.
- **James Joyce, Shakespeare, Virgil** gibi şairler Homeros'tan etkilenmişlerdir.
- Sözlü edebiyat geleneğini sürdüren sanatçı, yazdığı destanlarla Yunan edebiyatının temelini oluşturmuştur.

Efsane Nedir?

Çoğu zaman olağanüstü olaylara dayanan, inandırıcılık özelliğine sahip anonim olarak aktarılan, kaynağını geçmişten alan, kişi, yer ve olayları konu alan ortak halk anlatılarına **efsane** denir.

Efsanelerin Özellikleri

- Anonim halk edebiyatı ürünleridir. Dilden dile dolaşarak anlatılagelmiştir.
- Halkın hayal gücüyle oluşturduğu ideal insan tipini ele alan anlatılardır.
- Taşıdığı motiflerle halk eğitim aracı olarak görülür.
- Kişi, yer ve belirli bir olay efsanelerin konularını oluşturmaktadır.
- İnandırıcılık yönü bulunan anlatılar olup çoğu zaman olağanüstülük ağır basar.
- Efsaneler, toplumun yaşama sevincini ve umudunu artırmak amacıyla kaleme alınırlar.
- Konuşma diliyle yazılan efsanelerde kutsal öğeler de taşırlar.

Destan ile Efsanenin Farkı

- **Destanlar** kaynağını yaşanmış olaylardan alır, efsaneler ise toplumun hayal gücünden alır.
- **Efsanelerde** amaç ideal insan tipini ortaya çıkarmaktır. Destanlarda ise var olan kahramanlar vardır.
- Efsaneler var olan her şeyi anlamaya ve açıklamaya çalışırken destanlarda böyle bir özellik bulunmaz.

Doğal Destan Nedir?

- Anonim (toplumun ortak malı) olarak birtakım olaylar neticesinde oluşan destanlara denir. Bu destanların söyleyeni belli değildir. Ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarıldıktan sonra yazıya geçirilmişlerdir.

Doğal Destanların Özellikleri

1. Ozanların söylediği türkü ve şiirlerin birleşimiyle oluşmuştur.
2. Manzum (şiir) şeklinde oluşmuş hikâyelerdir.
3. Olaylar ve kahramanlar olağanüstü özellikler gösterir.
4. Anonim olarak ağızdan ağıza dolaşarak oluşan bu ürünler sözlü edebiyat ürünleridir.
5. Destanlardaki yer ve zaman belirsizdir.
6. Destanlarda yer alan kahramanlar lider ve kurtarıcı rolündedir.

Türk Edebiyatında Destan

- Destanlar diğer edebiyatlarda olduğu gibi Türk edebiyatında da başlangıç eserleri olarak kabul edilir.
- Toplumlara derinden etkileyen (deprem, bulaşıcı hastalık, kıtlık, yangın, savaş, göç vb.) olayların anlatıldığı manzum hikâyelerdir.
- Toplumun ortak değerleri ve bilinçaltının, istek ve beklentilerinin idealleştirilmesiyle oluşturulan destanlar, ortak bir görüş etrafında birleşmesini ele alır.
- Türk destanlarında evrenin yaratılışı, kuvvet, kahramanlık, savaşçılık özellikleri, toplumsal felaketler, Türk milletinin doğuşu, zaferler ve yenilgiler gibi konular ele alınmıştır.
- Türk destanlarından sadece Kırgızlara ait olan Manas destanı günümüze kadar

ulaşabilmiştir. Diğer destanlar ise 2. evre olan yayılma evresinde kalmıştır.

- Türk destanlarının kaynakları olarak Arap, İran ve Çin kaynakları gösterilmektedir.
- Türk destanları Türklerin tarihi ve coğrafi çok boyutluluğuna göre şekillenmiş ve bu çerçevede ağızdan ağıza aktarılarak toplumlar arasında yaygınlaşmıştır.

İslamiyet Öncesi Türk Destanları

1. Altay – Yakut Dönemi

* Yaratılış Destanı: Dünyanın Tengri Kayra Han tarafından yaratılmasını konu edinir.

2. Sakalar (İskitler) Dönemi

a) Alp Er Tunga Destanı: Türk – İran savaşlarında Alp Er Tunga'nın yığıtlıklarını, savaşlarını anlatır.

Önemli: Konu olarak Firdevsi'nin yazdığı Şehname ile aynıdır. Alp Er Tunga'nın bu destandaki karşılığı Efrasiyap'tır.

b) Şu Destanı: Makedon kralı Büyük İskender'le Türkler arasındaki savaşı ve Türk hakani Şu'nun devletini bu savaşta nasıl koruduğunu anlatır.

3. Hun Dönemi

Oğuz Kağan Destanı: Hun hükümdarı Mete'yi ve onun yaşamını anlatan bir destandır. Oğuz Kağan'ın yaşamı çerçevesinde geçen olağanüstülüklerle dolu hayatı ve savaşları anlatılır.

4. Göktürk Dönemi

a) Bozkurt Destanı: Göktürklerin katledilişini ve bu mücadeleden kurtulan küçük bir çocuğun dışı kurt tarafından kurtarılışı ile dışı bir kurttan türeyişi anlatır.

b) Ergenekon Destanı: Bir savaşta yenilen ve Ergenekon denilen dağa sığınan ve orada 400 yıl yaşadıkdan sonra orada bir demir dağı eritip intikamlarını almalarını anlatan bir destandır.

5. Uygur Dönemi

a) Türeyiş Destanı: Uygurların bir erkek kurttan türeyişi anlatılır.

b) Göç Destanı: Uygur Türklerinin "Yâda" denilen bir sihirli taşı Çinlilere vermesiyle yaşadıkları kıtlıklar neticesinde anayurtlarından göçünü anlatır.

İslamiyet'in Kabulünden Sonra Oluşan Türk Destanları

1. Satuk Buğra Han Destanı
2. Manas Destanı (**İslami dönem ilk Türk destanı**)
3. Cengiz Han Destanı
4. Timur ve Edige Destanı
5. Battal Gazi Destanı
6. Danişmend Gazi Destanı
7. Köroğlu Destanı
8. Sarı Saltuk Destanı

Yapma Destanlar

Olağanüstülüklerin çok az olduğu, toplumu derinden etkileyen bir olayın doğal destanlara benzetilerek bilinen bir yazar tarafından kaleme alınmasına **yapma destan** denir.

Dünya Edebiyatındaki Yapma Destanlar

- Aeneis – Vergilius – Latin Edebiyatı
- Henriade – Voltaire – Fransız Edebiyatı
- Os Lusiadas – Camoens – Portekiz Edebiyatı
- Kayıp Cennet – Milton – İngiliz Edebiyatı
- Kurtarılmış Kudüs – Tasso – İtalyan Edebiyatı
- İlahi Komedi – Dante – İtalyan Edebiyatı
- Çılgın Orlando – Ariosto – İtalyan Edebiyatı

Türk Edebiyatında Yapma (Yapay) Destanlar

- Üç Şehitler Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca
- İstanbul Fetih Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca
- Çanakkale Destanı – Fazıl Hüsnü Dağlarca
- Sakarya Meydan Savaşı – Ceyhun Atuf Kansu
- Kurtuluş Savaşı Destanı – Cahit Külebi
- Kuvayı Milliye Destanı – Nazım Hikmet Ran
- Genç Osman Destanı – Kayıkçı Kul Mustafa
- Çanakkale Şehitleri Destanı – Mehmet Akif Ersoy

Türk Edebiyatında Yapay Destanların Özellikleri

- Doğal destanlardan farkı bir yazar tarafından kaleme alınmasıdır.
- Uzun soluklu, kahramanlık öğelerinin ağır bastığı metinlerdir.
- Oluşturulan söyleyiş ve kurguda yeniliklere yer verilmiştir.
- Olağanüstülükler, toplumsal gerçeklikler, insanlık durumları ele alınmıştır.
- Sade, akıcı ve sürükleyici bir dil kullanılır.
- Manzum olarak kaleme alınmışlardır.

Tüm ders içeriklerine ulaşmak için QR kodu okutabilirsiniz...

www.edebiyatokulu.com

Türk Dili ve Edebiyatı Kaynak Sitesi

